

ПИКТОГРАМИТЕ – ФАКТОР ЗА УСПЕШНОСТТА НА ЛИТЕРАТУРНИЯ РАЗГОВОР В ПОДГОТВИТЕЛНИТЕ ГРУПИ НА ДЕТСКАТА ГРАДИНА

Снежанка Добрева Георгиева¹, Нора Димитрова Баланска²,

¹Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, гр. Шумен

²Средно училище „Сава Доброплодни“, гр. Шумен

PICTOGRAMS AS A FACTOR FOR SUCCESS OF THE LITERARY CONVERSATION IN THE PREPARATORY GROUPS IN NURSERY SCHOOLS

Snezhanka Dobрева Georgieva¹, Nora Dimitrova Balanska²

¹University of Shumen Bishop Konstantin Preslavski, Shumen

²Sava Dobroplodni Secondary School, Shumen

Abstract: The article explores the possibility of working towards a synchronized achievement of results in several aspects of the educational process in Bulgarian language and literature teaching in the two preparatory groups of nursery school. The research connects the tendencies towards innovation and dynamism in the literary conversation with a non-traditional visualisation method for the nursery school – pictograms. The proven positive role of play in preschool education is compared to the non-traditional context of the pictograms surrounding the child in real life. The pictogram-based literary exercises used for this research have been structured in six groups: pictograms aiding the understanding of the sequence of the plot; pictograms for multi-aspect characterisation of a character; pictograms to appreciate of the richness of the vocabulary of the literary text; pictograms to explore the emotional state of the characters; pictograms to explore the emotional response of children to the literary text; pictograms for comparison with other images on the literary text. The model tested in practice with Preschool Pedagogy students achieved results for the children in the context of its dynamic play, varied activities (imagery, play, verbal, emotional); its systematic approach and in achieving a number of competences simultaneously – understanding a literary text, reproducing a literary text, developing children’s vocabulary, improving their overall communication skills and personal development.

Keywords: pictograms, preparatory groups, play, literary conversation, results, speech development, vocabulary

Заглавието на изследването насочва вниманието към един немалко дискутиран през последното десетилетие проблем – литературния разговор в детската градина, традициите и перспективите на ефективното му осъществяване [1, 2]. Заглавието провокира мисълта и по посока на детерминираността на избора на подобен изследователски обект – литературния разговор. Основен ориентир за реализиране на образователно-възпитателно въздействие в подготвителните групи на детската градина са новите образователни документи. В Приложение № 1 към чл. 28, ал. 2, т. 1 на Наредба № 5 от 03.06.2016 г. за предучилищното образование¹ са изведени основните компетентности, предвидени за усвояване от децата чрез образователно направление „Български език и литература“, чиято основна функция „е задоволяването на потребността на детето от речева активност, което предизвиква положителни емоции и се превръща в стимул за изграждане на умения за комуникиране и общуване: готовност за директно и адекватно на речевата ситуация изразяване“. Очакваната резултатност, според Наредбата, е съотнесена с шест образователни ядра: свързана реч, речник, граматически правилна реч, звукова култура, възприемане на литературно произведение, пресъздаване на литературно произведение. Приоритетността в подготвителните групи върху развитието на свързаната реч на децата провокира изследователското ни внимание към търсене на резултатност в единство по четири направления – ефективна комбинативност на дейности по възприемане/пресъздаване на литературно произведение, работа върху детския лексикон, развитие на свързаната реч на децата. При съобразеност с нормативно очакваната резултатност и съвременните методически търсения за максимална ефективност на игровостта и динамичността [3, 4] при разноаспектното развитие на децата (комуникативно, емоционално, естетическо) е априори нетрадиционен технологичен модел за работа с художествен текст, в контекста на свързаността му с образи, доста активно битуващи във всекидневното обкръжение на децата – пиктограмите.

В научната литература пиктографията е представяна като „първата форма на употреба на графичен знак, чрез който се предава определено послание към адресат“. Интерпретирана е в контекста на възникването си като система за писмена комуникация, като система от елементи за „визуална знакова комуникация“ [5]. Пиктограмата (на латински: *picus* – рисувам и на гръцки: *υράττα* – запис) се дефинира като знак, показващ основните разпознаваеми черти на обект, предмет, явление, които най-често са представени в схематичен вид.² В речниковата статия за пиктограма в Речника на чуждите думи в българския език акцентът е поставен върху релацията знак – дума: „рисушка, писмен белег при пиктографско писмо, който съответства на дума“ [6]. Пиктограмата се осмисля като исторически формирана през вековете схема, която има и тясно специално значение, и второстепенна роля при комуникацията.³ Пиктограмата, интерпретирана не като художествен факт, а като символ, чрез който се предава информация, има своите съдържателни и формални характеристики. В исторически план пиктограмата формално е изображение на реални физически обекти, действия. Съдържателният план на използваните в древността пиктограми няма пряка връзка с определена езикова единица (фонема, морфема, дума, фраза); чрез него се експлицират предимно конкретни понятия и в определен контекст (съобразно определени понятия и факти) пиктограмата поема ролята на цялостно съобщение. Пиктограмата помага да се разбират хора, говорещи на различни езици, а защо не – и хора с различни интелектуални „дадености“ и емоционални нагласи. Възможността на пиктограмата да поема неограничен и разтеглив обем от информация, конкретизиращ се в определен контекст, предполага активното битуване на тези знакови единици и при комуникативните процеси на съвременните хора. Приложенията за размяна на съобщения (като Skype, Viber, Facebook) съдържат безкраен набор от пиктограми, чиято семантика е и ясна за всички, и като че ли постоянно допълвана и разширявана в зависимост от конкретния комуникативен контекст на междуличностно общуване.

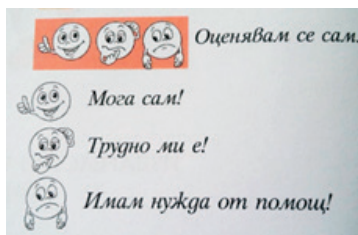

Фигура 1. Пиктограми в Skype, Viber и Facebook

Пиктограмите са перспективна, но недостатъчно изследвана област за комуникация (вербално – невербална, субектно – субектна, субектно – обектна) в педагогическия дискурс. Те навлизат активно и в учебниците по български език за начален и прогимназиален етап. Например в Буквар за 1. клас [7] и в Тетрадка по български език за 1. клас [8] сред останалите помощни знаци са включени и разнообразни пиктограми.

→	Свързвам.
\ 1	Определям броя на звуковете в гумите.
e a ѝ	Разпознавам новата буква сред групи букви.
😊	Справям се успешно.
🙄	Нуждая се от помощ.

Фигура 2. Пиктограмни изображения в Буквар за 1. клас

Фигура 3. Пиктограмни изображения в Тетрадка по български език за 1. клас

Децата от подготовителните групи на детската градина също влизат в съприкосновение с „пиктограмния“ свят на родителите си – чрез смартфони, планшети, компютри, електронна комуникация, реклами. Предучилищната възраст е сензитивен период, който разчита и на естетическото въздействие, и на играта, и на забавната, но целенасочена комуникация. Тръгвайки от презумпцията, че детето от подготовителните групи активно реагира на провокативността, новото, различното, авторите на изследването реализират дейности със студенти (специалност „Предучилищна педагогика“ на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“) относно проверка на резултатността от използване на пиктограми в педагогически ситуации с деца от подготовителните групи в детската градина, свързани с естетическо общуване (възприемане и пресъздаване на прозаичен и/или стихотворен художествен текст). Целта на изследването е проверка на възможността пиктограмите действително да бъдат използвани като стимул на детската активност при работа с художествен текст; анализ на резултативните контексти от апробирания модел. През периода на експерименталната дейност е работено с два текста: прозаичен – „Зайко и брезичката“ (Приложение № 1), и поетически текст – „Зайо Байо Дългоух“ (Приложение № 2). В следващата част от изследването са представени някои от използваните „игрово-пиктографски модели“, като е направен опит те да бъдат структурирани в няколко условно обособени групи (с оглед на общите им особености).

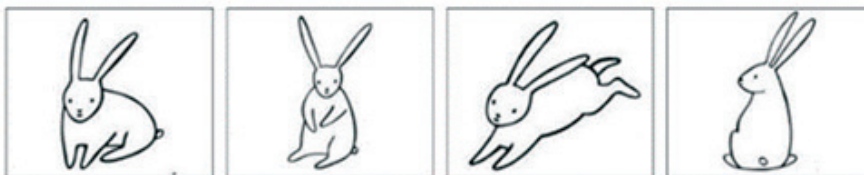
- Пиктограми в помощ на усвояването на поредността на сюжетното действие.

Фигура 4. Пиктограмни изображения, онагледяващи сюжетно-съдържателния модел на творбата „Зайко и брезичката“

Безброй са възможностите за формално експлициране на сюжетно-съдържателния модел на творбата. Използваните картинни изображения предполагат вариативност в моделите на визуализирането си – табло, мултимедийна презентация, илюстрационни карти, онагледяващи отделни моменти от художествените текст. Зад схематизираността на изображенията и организираността им в черно-бялата цветова палитра се крият очакванията на педагога за по-голяма активност на „провокативно“ стимулираното образно мислене на децата. Творческите задачи могат да варират: от оцветяване (цялостно – в цветова гама, според усетените доминанти и предпочитания на детето; оцветяване на отделен елемент не просто и само за игра, а с оглед изпълнение на семантична задача – епизод, свързан с...); през подреждане на епизодите съгласно логиката на текста (при вариант на съзнателно нарушена от учителя чрез изображенията хронологичност на ставането в текста); до допълване на изображение (с оглед пропуснат епизод от представената от автора случка). Подобен модел на работа стимулира асоциативната памет и въображението на децата и на следващ етап от работата може да бъде използван и за подпомагане на дейностите по устно репродуциране на текста първоизточник. (Ще ви прочета още веднъж текста, а вие ще вдигате тази картинка, която отговаря на момента, който чувате. След това ще подредите картинките по ред и с тяхна помощ ще разкажете историята.).

- Пиктограми за разноаспектно характеризирание на герой (действия, постъпки, назоваване, взаимоотношения с други персонажи – вербални, действени и др.).

Фигура 5 Пиктограми за характеризирание на действия на персонаж (примерен въпрос: Какво прави зайко в този ден?)

Фигура 6. Пиктограми за разкриване на знаковостта на името на герой
(примерна задача: Оградете картинката, която подсказва защо героят се нарича Дългоушко.)

Фигура 7. Пиктограми, разкриващи осмисляне на отношението герой – времепространство
(примерна задача: Оцветете картинката, показваща мястото, на което играе Дългоушко.)

Фигура 8. Пиктограми към въпрос със структуриран отговор
(примерен въпрос: С кого не си говори Дългоушко в тази история?)

Акцентът при подобни игрови конструкции е върху наблюдателността и задълбоченото осмисляне на художествения текст; вниманието е насочено върху развитието на умения (според възрастовите възможности и интереси) за откриване на отношения в текста (персонаж – персонаж, герой – времепространство, персонаж – авторово отношение, експлицирано с името на героя и др.).

- Пиктограми за осмисляне на изразното богатство (художествеността) на текста.

Фигура 9. Пиктограмна визуализация за разчитане на метафоричността на текст
(примерен въпрос: На какво приличат счупените клони на брезичката?)

Фигура 10. Пиктограмни изображения за визуално разчитане на употребен в художествен текст
фразеологичен израз

(примерни въпроси: Защо Вълчо е скрил гърне със злато? Какво означават думите „черни дни“?)

Деликатното, но систематично концентриране на вниманието върху предпочетени в художествени текстове за деца сравнения, метафори, фразеологични изрази и др. насочва вниманието на детето към детайлите, поставя основите на уменията му за работа със спецификата на художествения текст; спомага за началното формиране на творческа наблюдателност, за проникновеност в загадките (откриване на неказаното от автора) и в достойнствата на богатия на изразни възможности художествен текст. Предполаганата от пиктограмите (например Фигура 10.) последваща вербална изразна реализация на скритите в тях смисли стимулира творческото мислене, допринася за формиране на умения в единство – разбиране на казаното в авторския текст (по модела – не само какво, а и как е казано), обогатяване на речника на детето, постепенно развитие на свързаната му реч (и чрез необходимостта от съобразяване не само със семантичния, а и с формалния контекст на съответна комуникативна/естетическа ситуация). За развитие на образното мислене и речника на децата може да допринесе и моделът на допълване на пиктограмните изображения

ния с предложени от учителя вербални „разчитания“, например: Какво означават казаните от Вълчо думи „черни дни“: че дните му са черни на цвят; че това са дни, в които се чувства тъжен; че това са дни, в които няма пари; че през тези дни няма светлина?

- Пиктограми за изследване на емоционалните състояния на персонажи в художествения текст.

Фигура 11. Пиктограмни изображения към въпроси относно персонажни емоционални състояния (примерни въпроси: Как се чувства Дългоушко в началото на историята? Какво изпитва зайчето, когато вижда пречупената брезичка?)

Фигура 12. Пиктограми за осмисляне на емоционално състояние на герой (примерен въпрос: Кои изображения насочват как се чувства Дългоушко в този ден?)

Фигура 13. Пиктограмно изображение със задача за дорисуване (примерна задача: Довършете рисунката на зайчето така, че да разберем какво изпитва, когато чува историята на брезичката)

- Пиктограми за изследване на емоционалността на детското възприятие на художествения текст.

Фигура 14. Пиктограми за конкретизиране на читателското емоционално възприятие (примерен въпрос: Как се почувства, докато слушаше историята на зайко?)

Фигура 15. Пиктограми за конкретизиране на емоционално възприятие (примерен въпрос: Каква е историята на брезичката?)

Фигура 16. Пиктограми, подпомагащи изразяването на вербална оценка (примерен въпрос: Правилно ли е постъпил Илийчо според вас?)

Пиктограмите от последните две групи (използвани обикновено след първоначалния прочит на текста и анализа на сюжетно-композиционните му особености) предполагат изразяване на оценка за героя или случващото се в текста; насочват детските читателски възприятия към изразени вече оценки (на учителя, на другите деца); активизират съпоставителни дейности относно съдържателните и формалните модели на изказани оценки (с оглед на различни показатели – вярност, уместност, оригиналност, толерантност, критичност и др.).

- Пиктограми за съпоставка с други изображения по художествения текст.

Фигура 17. Пиктограми, насочващи към изпълнение на творчески дейности
(примерна задача: Допълнете изображението така, че да подхожда на описанието на природата в текста в моментите, когато са произнесени думите: „Хайде, Дългоушко, да поиграем!“ ... „Дългоушко, ела при нас!“.)

Фигура 18. Изображение за съпоставка
(примерна задача: Съпоставете вашите рисунки със следното изображение. Кой момент от разказа представя то?)

Изображенията от последните три типа провокират игрова, емоционална и вербална активност върху основата на осъзната специфика и потърсена синхронност/различност в изобразителните възможности на различни визуализиращи системи (слово, изобразително изкуство, пиктография, дори и музика). В същото време „оповестяват“ функционалността на играта на словото в текста на автора. В подобен образователно-възпитателен контекст се наблюдава развитие на детския речник във връзка с необходимостта пиктограмата не само да бъде разпозната като еквивалент на определен участък от художествения текст, а и да бъде съпоставена с друга творба и „прочетена“ с думи според възможностите на децата от съответната възрастова група. Вербално-игровите ситуации по тези модели са своеобразен мост между образователното и развлекателното при работата с децата от подготвителните групи. Показват значимостта на вариативни изпълнителски модели на задачите за развитие в синхрон на различни умения в единство (предопределена от разнообразността на моделите детска активност – ограждане, разместване, подреждане, дорисуване, оцветяване, преброяване, съпоставяне на пиктограми и мн. др.).

Предложените образователни практики не са инвариантни – предполагат разнообразие на много равнища – и като съдържателност, и като количество, и като логика и комбинативност на задачи. Самите пиктограми (за чиято формална експлицираност са използвани образователни книжки и изображения от интернет пространството) са съобразени с конкретните предложени художествени текстове и насоките за интерпретиране на художествен текст (примерни учебни програми) в образователно-възпитателния контекст на подготвителните групи. Изображенията предполагат възможности за съчетаване на различни активности на децата при работа с художествен текст – игрови, визуализиращи/изобразителни (с помощта на различни средства), вербални, логически, емоционални и др. Работата върху всички художествени текстове в описания модел не следва задължително последователността на задачите с пиктограми, предложени в статията. Не е категорична и обвързаността на всеки литературен разговор в детската градина с използването на пиктограми от всички предложени разновидности (дори и с използването на пиктограми). Идеята на авторите на статията е обосноваване на значимостта на пиктограмата като игриво средство, разнообразяващо литературния разговор, превръщащо го в емоционално забавление и водещо до удовлетворение на участниците (и учител, и деца) в подобен образователно-възпитателен дискурс. Практиката показва целесъобразността на допълване на предложените модели с варианти на задачи за устна вербализация: обясняване на разбраността на пиктограмата, обосноваване на съотнесеността ѝ с участък от текста или с творби на изобразителното изкуство (цветни или графични изображения към детски книги) и др.

Резултатността на предложения модел може да бъде потърсена в два контекста – прагматико-приложен и теоретичен. Апробираността на модела в образователната практика показва възможности относно

подобряване на комуникативните, вербалните, игровите и емоционалните аспекти на работата в педагогическите ситуации в детската градина, свързани с интерпретация на художествена творба. Включването на пиктограмите по модела игра не с мобилния телефон, а с литературния текст освобождава детето от условностите и задължителността на образователната педагогическа ситуация. Реализирани в контекста на непринудена спонтанност, на емоционална игровост, на допустима изборност, на освободена от догми динамичност, коментиранияте в изследването апробирани „литературни задачи“ стимулират свободната речеизява на децата от подготвителните групи за/във връзка с художествения текст. Ситуирането на литературния разговор в атмосфера на засилен емоционален комфорт и нетрадиционна игровост подпомага процесите на многоаспектно вглеждане в художествения текст (сюжетно действие, персонажна система, емоционални доминанти, художествена специфика, оригиналност на авторови решения и др.). Създава условия за формиране на умения в синхрон – поетапно и системно може да се работи не само върху адекватна на възрастовата специфика рецепция на естетическия текст, а и върху обвързаността на разчитането на текста с посланията на други изкуства; върху развитието на детския речник, върху изграждането на репродуктивни и творчески умения на децата (устно преразказване, създаване на приказка по аналогия, на въображаем разказ с известен вече герой и мн. др.), върху стимулирането на детското въображение. Многобройни са и теоретичните възможности на изследването – провокация на методическата мисъл по посока на търсене на иновативни неконвенционални технологични модели за постигане на очакваните резултати по образователни програми; по посока на търсене на все по-ефективни решения за обратни връзки в педагогическите ситуации в детската градина относно постигане на многообразност в детското развитие – в обучително-възпитателен, емоционален, социално-интегративен, естетически и аксиологически аспект.

Приложение № 1
ЗАЙКО И БРЕЗИЧКАТА [9]

Беше слънчев летен ден. Веселият Дългоушко тичаше и скачаше из гората. „Колко е хубаво – мислеше си той – да си здрав, пъргав и хубав!“ Изведнъж се намери на една зелена полянка, пълна с ярки цветя. Сините камбанки, белите маргаритки и червените макове го посрещнаха с радост и му закимаха с красивите си главички: „Хайде, Дългоушко, да поиграем!“ По средата на полянката група бели брезички също прошумоляха: „Дългоушко, ела при нас!“ Притича при тях нашият Зайко и какво да види: до стройните, високи и нежни красавици тъжно се беше сгушила една пречупена брезичка. Клоните ѝ стърчаха безпомощно като болни ръце. „Горката брезичка“ – помисли си Дългоушко. Попита я какво ѝ се е случило. Тогава тя му разказа тъжната си история.

Преди години тези брезички-сестрички били съвсем малки. Посадили ги добри хора за радост на всички. Детски глъч и смях се чувал на тази пъстра полянка. Безгрижно и радостно щели да пораснат дръвчетата, ако... Ако не беше дошъл един ден Илийчо да отчупи върха на брезичката, за да си направи от него сабя. Тя го молела да не я погубва, плакала горчиво, но той не я послушал.

Дълго боледувала брезичката. После раните ѝ оздравели. Но тя не могла вече да расте като сестричките си. Свила се, клоните ѝ увиснали надолу. Тъжно гледала тя своите прекрасни стройни и високи сестрички...

Много, много мъчно му стана на Дългоушко. Доближи той осакатеното дръвче и тихо попита: „Брезичке, искаш ли да играем заедно?“ И почна да скача до нея, да играе с клончетата ѝ, докато тя не започна звънко да се смее.

И когато настъпи вечерта, зайчето извика своя най-добър и силен другар Мечето Добрушко и му разказа историята на малката брезичка. Двамата решили да спят под клоните ѝ и да я пазят от лоши деца, които не знаят, че и дръвчетата могат да плачат.

Приложение № 2
ЗАЙКО БАЙО ДЪЛГОУХ [10]

<i>Зайко Байо Дългоуш има първокласен слух и веднъж дочу случайно нещо важно, нещо тайно. Кумчо Вълчо хубавеца</i>	<i>споделил със Баба Меца, че до тинестото блато скрил едно гърне със злато. Пазел го за черни дни, щом останел без пари...</i>
--	---

References:

1. Daskalova, F., M. Terzieva, V. Petrova, K. Taneva, Ts. Ilieva, Metodika za razvitie na rechta i ovladyavane na balgarskiya ezik v detskata gradina, Plovdiv: Makros, 2012, str. 282 – 332.
2. Dobрева, S., Obrazovatelni praktiki za izsledvane na detskoto razbirane na metafori, Savremenni aspekti na obrazovatelniya diskurs, Shumen: Universitetsko izdatelstvo „Episkop Konstantin Preslavski“, 2018, str. 146 – 168.
3. Vacheva, S., Prof. Elka Petrova – teoretik na igrata, Preduchilishtno vazpitanie, br. 9, 2004, str. 24.
4. Papancheva, R., Modelat „Dinamichna poznavatelna sreda v detskata gradina“, Burgas: „Prof. d-r Asen Zlatarov“, 2017.
5. Petkov, P., Pismenost i mehanizmi na cheteneto i pisaneto, Shumen: Universitetsko izdatelstvo „Episkop Konstantin Preslavski“, 2017, str. 17 – 18.
6. Rechnik na chuzhdite dumi v balgarskiya ezik, Sofia: Nauka i izkustvo, 2000, str. 585.
7. Nenkova, T., N. Georgieva, S. Bencheva, Bukvar za 1. klas, Sofia: Bulvest 2000, 2016, str. 2.
8. Gerdzhikova, M., S. Valkova, D. Vasileva, A. Yankovska – Sengalevich, Tetradka № 2 po balgarski ezik za 1. klas. Bukven etap, Sofia: Bulvest 2000, 2016, str. 2.
9. Nikolaeva, V., Zayko i brezichkata, Preduchilishtno vazpitanie, br. 2, 1983, str. 39.
10. Iliev, M., Zayo Bayo Dalgouh, V: Kniga za uchitelya, IV podgotvitelna vazrastova grupa, Sast. B. Angelov i dr., Sofia: Prosveta, 2018, str. 34.

Източници на изображенията

- www.google.com, www.pinterest.com, www.shutterstock.com, <http://lisastrazza.com>

(Endnotes)

1. <https://mon.bg/bg/59> Наредба № 5 от 03.06.2016 г. за предучилищно образование.
2. <http://rechnik.info/пиктограма>
3. <http://fb.ru/article/127514/chto-takoe-piktogramma-v-drevnosti-i-v-nashe-vremya> Майер Д., Что такое пиктограмма в древности и в наше время?